

ENGEL PÁL † – LÓVEI PÁL

ELLYEVÖLGYI JÁNOS NÁDORI ÍTÉLŐMESTER (1526?) SÍRKÖVE

Buda középkori domonkos kolostorában 1863 táján, 1902-ben, 1916-ban, majd H. Gyürky Katalinnak az 1960-as, 1970-es években folytatott kutatásai során feltárt, hetvennél több tételt számláló sírköveggyűttes egyike a legjelentősebbeknek a középkori Magyarország területén. Számos darabján olvasható név, halálzási évszám, látható címer – írott forrás-adatokból is ismert személy mégis csak elvéve található közöttük. Ezek egyike Ellyevölgyi János, nádori ítélőmester, „a Jagello-kori jogászság egyik legmarkánsabb alakja”.¹

Ellyevölgyi mészkőből faragott sírkőlapjának erősen kopott felületű, kettérepedt, 69 × 79 cm méretű alsó része H. Gyürky Katalin ásatai során került elő, az egykori domonkos kolostor területén. 1977-ben leltározták be a Budapesti Történeti Múzeumban (Ists. 77. 2. 30).² A múzeum letétjeként a Hilton szállóban, a kolostor helyreállított kerengőjében állították ki. A sima lemezből és a mélyített mező felé szimaszerű átvezető tagozatból álló keret bal alsó sarkában egyszerű, vésett rozetta látható, a jobb sarokban az erősen töredezett felületen a hasonló motívumnak csak felső része vehető ki. A sírkő mezőjében párhuzamos sorokból álló, vésett technikájú, nem túlságosan gondosan és szabályosan faragott, reneszánsz kapitális betűk alkotta felirat utolsó kilenc sora olvasható³: ... / REGY · MAGISTER / IOHANN(e)S · DE · ELLY / EWELGH · P(ro)THONO / TAR(i)V(s) · PALATIN · AL / IS · VNACVM · FRANCI / SCO · FILIO · ET · PVELL / A · DOROTHE ... / · SVIS · QV[I] · OBII[T] / IN · ANNO · 1... [D]NI ·

Az évszám utolsó számjegyei a felület lepusztulásától függetlenül is hiányozhatnak, mert valószínű, hogy a feltehetően a mohácsi csatában elesett Ellye-

völgyi a sírkövet még életében maga készítette el. Az effajta előrelátó gondoskodás a korban nem volt ritka. Telegdi István kincstárnok gazdag heraldikai díszű, mezőtelegdi (Tileagd, Románia) síremlékére például csak a halálzási évszám első két jegyét (15) vésték rá, és az elhunyt nem is feküdt soha alatta: 1514-ben a parasztháború során vesztette életét; Pálóci Antal zempléni főispán pedig, aki 1519-ben Sárospatakon síremléket állított testvére, az 1514-ben elhunyt Pálóci Mihály főkamrás és saját maga számára. A mohácsi csatában esett el, mint családja utolsó sarja – az emléket őrző síremlékről aligha gondoskodott volna már más.⁴

Ellyevölgyi Jánosnak a sírkő feliratában szereplő fia, Ferenc, és leánya, Dorottya a sírkő készítésének idején már halott lehetett – írott forrás egyébként egyikőjükéről sem ismert.

Ellyevölgyi előkelő és igen jómódú, Somogy megyei köznemesi nemzetségből származott. Már a 13. század második felében szereplő őseit, Ipolit comes fiát, Ugrát és három testvérét is általában ellyei nemesként (nobiles de Elya, Elye) emlegették, törzsbirtokuk, a Kaposvártól délnyugatra fekvő Bárdal szomszédos – a mai Bárdudvarnok határában fekvő – Ellye vagy Illye után. Több falut birtokló rokonsági csoportjukkal, „nemzetségükkel” (de genere Ilia) 1265-ben osztoztak meg.⁵ Ellye vagy más néven Ellyevölgy faluban – valószínűleg még az Árpád-korban – az Ágoston-rendi kanonokok számára prépostságot alapítottak.⁶ A monostor patrocíniuma – az Illyemindszent névváltozatból⁷ ítélve – Mindenszentek lehetett.⁸ Ellyevölgy ma Ölle völgy földrajzi néven létezik Bárdudvarnok határában, délre.⁹

¹ BÓNIS 1971. 359.

² GYÜRKY 1977. 30. tétel, a felirat olvasata és a személy azonosítása nélkül; a sírkő lényegében közöletlen, említése: LÓVEI 1991. 361.

³ A kopott felületen nem vehetők ki rövidítésjelek nyomai. A rövidítés miatt hiányzó betűket kerek, az elpusztult betűket szögletes zárójelbe helyeztük.

⁴ LÓVEI 1990. 9–11.

⁵ Részletesebben, a család tagjainak 13. századi politikai szerepére vonatkozóan is: SZÜCS 1984. 387–388.

⁶ 1400-ban: ZSO II/1. 24. (154. sz.)

⁷ CSÁNKI II. 614.

⁸ FÜCEDI 1981. (471, 20. jegyzet) tévesen azonosította a lullai Szent László-prépostsággal (vö. CSÁNKI II. 645.).

⁹ VÉGH 1974. 521.

A 15. századra a nemzetség számos családra (Ellyevölgyi, Fóris, Ipoltfi, Bárdi, Szentiváni) vált szét, és így elszegényedett.¹⁰

Családjának más tagjaihoz hasonlóan Ellyevölgyi János is kúriai szolgálatra lépett. 1480-ban már az országbírói iroda alkalmazottja volt, és 1496-tól haláláig egymást követően a szlavón báni (1496–1497), a királyi személyes jelenléti (1498–1503) s végül a nádori (1504–1526) bíróság ítélőmestere (prothonotarius palatinalis, ahogy a sírkő szövegében is szerepel), azaz tényleges vezetője volt. Utoljára 1526 májusában történik róla említés, és így

lehetséges, hogy a mohácsi csatában vesztette életét. Hivatali pályafutása alatt Budán házat, Somogy, Pest és Körös megyékben pedig birtokokat szerzett, részben első felesége, Sülyi Etele Imre, Pest megyei nemes özvegye, Anna kezével. Második feleségétől, Forgách Zsuzsannától született László nevű fiát említi forrás.¹¹

Ellyevölgyén kívül az Ellyevölgyi és a vele legközelebbi rokon Fóris család közös birtoka volt még a 16. század elején Kovácsi (ma Rinyakovácsi), Szerászló (ma Bárdudvarnok része), Ótelek (puszta Bárdudvarnok határában) és Simonfalva (ma Simonfa).¹²

IRODALOMJEGYZÉK

BÓNIS 1971	BÓNIS György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp., 1971.
CSÁNKI II	CSÁNKI Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában 2. Bp., 1894.
FÜGEDI 1981	FÜGEDI Erik: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Bp., 1981.
GYÜRKY 1977	[H. GYÜRKY Katalin:] Jegyzék a Domonkos szerzetesrend Szent Miklósról elnevezett budai kolostorának és templomának középkori kőfaragványairól ... 1977. Kézirat, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Tervtára, ltsz. 16673. dok.
LÓVEI 1990	LÓVEI Pál: Középkori síremlékeink megrendelői köre. Pavilon 4. (1990), p. 8–13.
LÓVEI 1991	LÓVEI, Pál: Mittelalterliche Grabdenkmäler in Buda. In: Buda im Mittelalter. Hg. von Gerd Biegel. Braunschweig, 1991. p. 351–365.
SZÜCS 1984	SZÜCS Jenő: Az 1267. évi dekrétum és háttere. Szempontok a köznemesség kialakulásához. In: Mályusz Elemér emlékkönyv. Szerk. H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. Bp., 1984. p. 341–394.
VÉGH 1974	Somogy megye földrajzi nevei. Szerk. VÉGH J. Bp., 1974.
ZSO II/1.	Zsigmondkori oklevéltár 2. (1400–1410). / 1. (1400–1406). Összeáll. Mályusz Elemér. Bp., 1956.

¹⁰ CSÁNKI II. 662, 670, 673, 677, 696.

¹¹ BÓNIS 1971. 359–360, valamint 303. (44. jegyzet) is; második feleségére és László nevű fiára: MOL DI 47288, a fiú nevét Bónis nem közli, a nevet – Ladislaus – Rácz Györgynek köszönöm (L. F.)

¹² MOL Conscriptioes portarum, 37. kötet, Somogy megye 1536. évi összeírása.

THE GRAVESTONE OF JÁNOS OF ELLYEVÖLGY, (1526?)

One of the most significant gravestone finds in the territory of the mediaeval Hungary is the collection consisting of over seventy items that were excavated in the course of archaeological research in the mediaeval Dominican friary of Buda. Names, dates of death or coats of arms can be seen on several of them, but anybody familiar from written documents is hard to be found among them. One of the exceptions is János of Ellyevölgy, XXXX, the well-known XXX of the Jagellonian period.

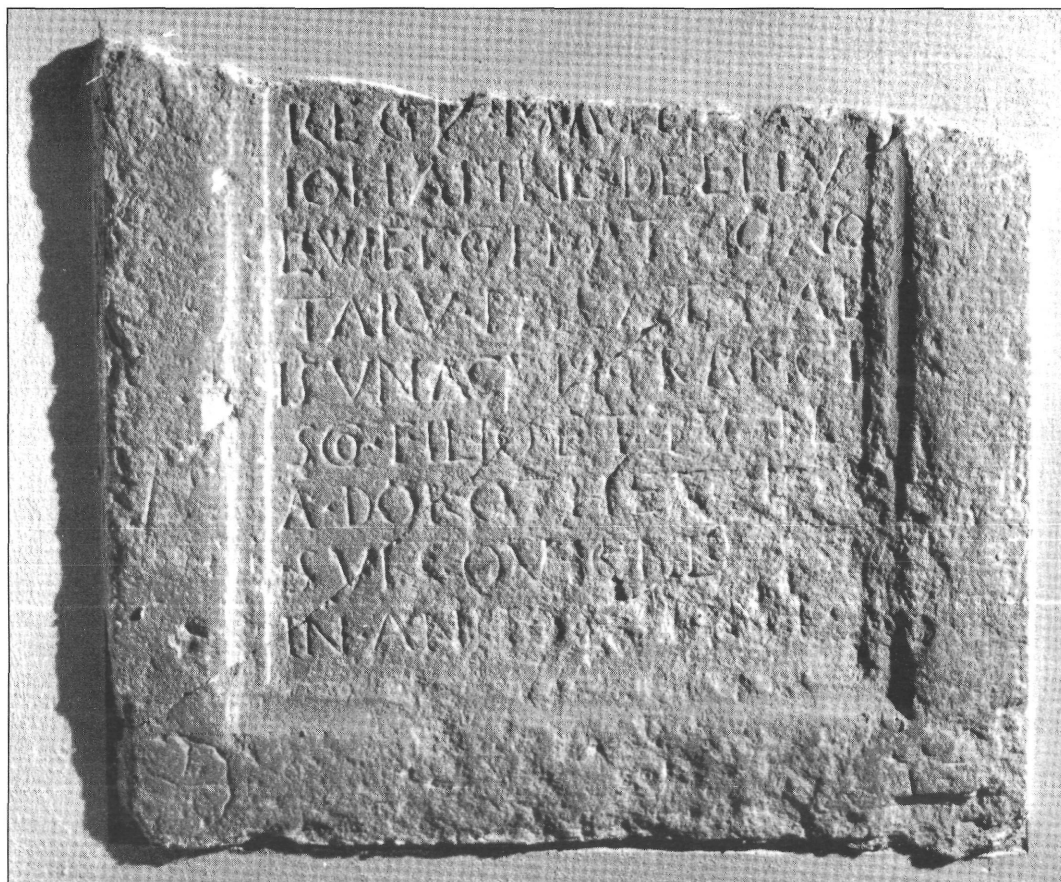
The bottom part of the gravestone carved of limestone with a XXX surface came to light at the excavation by Katalin H. Gyürky in the territory of the former Dominican friary. There is a script carved in parallel lines, in not very carefully and precisely carved Renaissance capital letters the last nine lines reads as follows: .../REGY MAGISTER/ IOHANN(e)S DE ELLY/EWELGH P(ro)THONO/TAR(i)V(s) PALATINAL/IS VNACVM FRANCI/SCO FILIO ET PVELL/A DOROTHE.../ SVIS QU(I) OBII(T)/IN ANNO 1...(D)NI

The last figures of the date may be missing despite the bad condition of the surface, because it is possible that Ellyevölgyi who supposedly died in the battle of Mohács had had his gravestone made

in his life. This way of thinking was not unusual of the age.

János Ellyevölgyi's son Ferenc and daughter Dorottya mentioned in the text of the gravestone could have already been dead in the time of making the gravestone - no other written document mentions them.

Ellyevölgyi came from a well-to-do XXXXX from the county of Somogy. His ancestors were already mentioned in the 13th century. They founded a prebend for the canons of the Augustine order back in the Árpadian period. Ellyevölgy exists today as Ölleevölgy on the southern outskirts of Bárdudvarnok. By the 15th century the kin diverged into several families Ellyevölgyi, Fóris, Ipoltfi, Bárdi, Szentiváni and XXXX. Similarly to other members of his family, János Ellyevölgyi XXX. In 1480 he was employed at the XXXX and from 1496 one after the other he fulfilled the post of the prothonotarius palatinalis first of the XXX of Slavonia (1496-1497), then XXX (1498-1503) and finally the XXX (1504-1526). He is last mentioned in May 1526 thus it is possible that he lost his life in the battle of Mohács. During his career he bought a house in Buda and lands in the counties of Somogy, Pest and Körös.

1. kép. Ellyevölgyi János nádori ítélőmester sírköve (Buda – Domonkos kolostor)